

LEPOTA I GROZA

(Stevan Tontić: *Sveto i proketo*, Izdavački centar Matice srpske, Novi Sad, 2009)

Dosledan u realizaciji stvaralačkog koncepta u kojem je moguće raspoznati blisko istorijsko vreme – tragični događaji i groteskni poremećaj vrednosti u njemu – Stevan Tontić je skoro sve pesme u knjizi *Sveto i proketo* intonirao krajnje pesimistično, čak nihilistički. Pri tom samosvesno nastojeći da se ne suzdrži ni od retorički povišenog i patetično usmerenog govora u kome, jednako, postaje vidno da je u njegovu osnovu, kao zalog, položeno lično iskustvo. Zbog toga ove njegove „ranjave strofe“ i mogu da se razumeju i prihvate kao individualno, autentično poetsko svedočanstvo o seriji ratova na ovom tlu, sa skorije razmeđe vekova.

Istorija i egzistencija, predstavljeni u svetlosti novovremene kalvarije, nepojamnog tragizma i patnje u kojoj se zakida svaka pojedinačnost, dva su graničnika koji omeđuju polje dejstva poetskog subjekta ovih gorkih pesama. A to se polje, najpre, prepoznaje kao njegova zavičajna Bosna potonula u užase rata i u njoj grad Sarajevo, kao mesto/simbol najsudbonosnijeg udesa.

Pritešnjen nehumanim okolnostima, zatečen sred „krvnog kola“, smoreni i utučeni pesnički subjekt u sutonskom svetu ovih pesama oglašava se sa samog dna zemaljskog pakla. U njegov ispovedni govor otuda biva uključeno i nastojanje da se neporecivo svedoči o razrastanju „grubih pojava prizora“, kao i da se, na podlozi oživljenih sećanja, kao u tekstu „Pjesma za utjehu jednom duhovniku“ („A slike su sve življe/ I nikako da iščile“), iznova preispitaju vrednosti nasleđenih moralnih obrazaca i humanističkih konvencija. Zbog toga mnoge pesme u ovoj Tontićevoj sadržinski i kompoziciono celovitoj knjizi uzimaju na sebe oblik poetskog izveštaja, male lirske rasprave, visprene replike ili angažovanog komentara. Iz tog razloga i postaje moguće da se, kao u navedenoj pesmi, kaže da „Slabe su riječi, duhovniče,/ Za svu tu smrt“, budući da je, kako se ističe u pesmi, „O gadosti, o anđelu“, „istinska gadost/ preplavila i potopila naš svijet“.

Stradanje, smrt i uništenje besprizivno dejstvuju u prepoznatljivom karakazanskom svetu ovih pesama u kome se, zdušno i krvnički, potiru svaki čovečanski, humanistički obzir i vrednosti: „Danas pred slikom Spasa svijen,/ sutra već bombom raznesen“. Tako da te, radom sećanja oživljene, potiruće sile opredeljujuće utiču na sugestivno oblikovanje zatamnjenih, često bizarnih, slika i prizora, kao i na povremenu izgradnju poetskog opisa u kome se zapažaju efektna paradoksalna i groteskna ukrštanja i snižavanja. Odnosno, stalni dinamični dodiri i sudari visokih moralnih imperativa, sa prizemnim, brutalnim i vulgarnim zamahom ljudskog ništiteljstva. A o tome pamtljivo kazuje i sam naslov ove knjige.

Tako kada, na podlozi aktuelnih podela, u pesmi „Izveštaj iz svetog grada“ budu naporedo date slike iz kojih zari atmosfera zebnje, strepnje i tragičnih slutnji pesničkog subjekta dok „Svaki dan čekaš da krv pane“, i dok se „Škole, hramovi i vojni objekti/ zavjerenički (...)

poslanja drže“, u središnjem delu, u tački dodira gradacijski do paradoksa predstavljenih egzistencijalnih suprotnosti, značenjski se plan pesme uverljivo konkretizuje na taj način što se kazuje kako: „Jedni žustro navode Jehovu,/ drugi Alaha, treći Raspetoga“. Dok se u ovoj lirskoj raspravi na večne teme vrhunac zapitanosti pred ubilačkim sunovratom dostiže u višestruko simbolički i značenjski kodiranoj, subjektivizovanoj upitnoj konstataciji: „Tu onda pitaš izdanog Hrista/ zašto nam je smrt jedna te ista“. Jedan intencionalni krak ovog iskaza usmeren je da doznači potrebu (i postojanost) vere poetskog subjekta u autoritet spasonosne sile, dok je drugi neutešno obeležen neupitnim saznanjem/poentom, koju ne umanjuje niti ukida nijedna ljudska projekcija i spekulacija, da „nam je smrt jedna te ista“. U tako izvedenoj konstataciji se, zapravo, odslikava autorovo nastojanje da svoj poetski opis oslobodi natruha bilo kakvog docirajućeg politikantstva i retoričkog moralizma, a za račun intelektualno poštenog, uverljivog, ličnog umetničkog svedočenja.

Autorsku sklonost da pesmu izvede kao silogizam ili, pretežnije, kao disput o ljudskoj prirodi (po čemu pokojeg čitaoca može da, analogno, podseti na stvaralački postupak Ljubomira Simovića), Stevan Tontić je u ovoj knjizi iskazivao zasebno, ili u plodotvornoj kombinaciji sa nekim srodnim stvaralačkim strategijama. Pominjano groteskno sudaranje i snižavanje vrednosti, opaženo pogledom izoštenim da uoči karakterističnu pojedinost u nelepom stvarnosti, pesnički subjekt po pravilu simbolički, aluzivno i intertekstovno dovodi u vezu sa znatno širim kulturološkim i književnim kontekstom.

U tom sadržinskom i značenjskom smeru izgrađena je i narativna pesma vezanog stiha „Pjesničko veče u Jerusalimu“. U njoj se, posle u uvodnom katrenu iskazane načelne konstatacije kako: „Pjesnici su slavili nebo i more,/ ljubav što je vječna i sveista“, ta arhetipska situacija, iz svagdanjeg časa, konkretizuje u savremenost. I dok u tom posvećenom, patetično prizvanom času, „jedan zva Alaha, drugi Hrista“, u atmosferi savremene, demokratske, tolerantne razmene mišljenja i sučeljavanja stavova u kojima su, simultano, pominjana „ljudska prava“ i apelovalo „na moćne državnike“ i „Najzad Jevreje i Palestine/ pozvali na prekid krvavog pira“, taj *multikulturni* simpozijum privršio se tako što se, sa umnih visina dobrohotnosti, u raspravi spontano prešlo na sasvim prizemne teme. I to je predstavljeno u efektno izvedenom završnom kontrastu, u čijem je prvom delu slavljeno skup patetično imenovan figurom zrikavaca „podno Maslinske gore“, da bi u drugom, depatetizujućem delu, postalo vidno kako su, sviknuto, rutinerski, bez emotivne afektacije i retorske didaktike, učesnici „Potom ćaskali uz viski i vince“. To „ćaskanje“ koje se na tako kulturno-istorijski važnom mestu dešava, ali koje nema šireg odjeka i koje ni na šta odsudno ne utiče, ilustrativno kazuje i o sudbini, vrednosti i dometima pesničkog govora u savremenom času i svetu kome se ovaj povišeni, elegični i melanholični govor o „ekstazama ljepote i grozote“, tako ubedljivo, porazno i opominjuće, sa ličnim ulogom obraća.

Slikajući beznadnu dramu skorijeg rata sa obiljem karakterističnih pojedinosti („Uz tananu se večeru/ krv prismače“), kao i sa obuhvatnijim uvidima u tamnu stranu čovekove prirode i nihilistički slom humanističkih vrednosti u savremenom društvu („Jer svuda te čeka/ nova lavina,/ globalna crna fešta“), Stevan Tontić je u knjizi *Sveto i proketo* dosledno uspevao da izgradi uverljivu poetsku predstavu. U celovitom sklopu knjige, koji posebno ističu okvirne pesme, pored vanredne sugestivnosti predočenih, duboko proživljenih, slika posuvraćenja i ponornog pada („ovdje gdje nad nama je,/ i nad svim što diše,/ izvršen

savršen zločin”), patetične stilizacije, te ispovednog i melanholičnog tona koji divinizuje lepotu i vrednost ljubavi i povlašćuje dragocenost prijateljstva („Jer naše se kraljevstvo (...) dizalo iz srca ljubavi (...) Tebi vjerujem (...) tu je moja pjesan.// Ostalo su svjetlucave/prnje i obmane”), nije, istovremeno, u potpunosti postignuto i balansirano ujednačenje književno-umetničkih vrednosti pojedinačnih pesama.

Ima u ovoj knjizi tekstova vanredne lepote i vrednosti kakvi su, u pojedinostima i u celini: „Elegija za preklanog pijevca”, „Dva cvrčka”, „Skica za sliku uglednog zločinca” i, posebno, završna „Pohvala ljubavi” koja daje odlučujući smisaoni ton celoj knjizi, ali u njoj postoje i poetski tekstovi koji nisu mnogo više od ekspresivnog zapisa i angažovanog komentara. U ambivalentnom svetu ratnog beščašća u kome se paradoksalno prolazi „kroz rajske bašte i logore”, i čije je jezovito tamnilo dominantno obojilo sve tekstove u ovoj zbirci, ambivalentna je i njihova ukupna vrednost.

Još od knjige *Sarajevski rukopis* poetski govor Stevana Tontića ide za tim da bude naročito, proživljeno svedočanstvo i zainteresovani intelektualno-kritički komentar novovremenih balkanskih sukoba u kojima se neprestance tragično raspliće „klupče smrti”. Delimično, kroz vreme, menjajući sadržaje i oblike, taj je govor zadržavao visok retorički, patetični i melanholični ton, i izrazitu sugestivnost – vanrednu slikovnu uverljivost. Kao što je i neprestance predstavljao posuvraćanje vrednosti, te kolektivni i pojedinačni tragizam našeg vremena. Po tome se ovaj pesnik iskazivao kao reprezentativni poetski svedok, hroničar i tumač svog i našeg agresijom i imoralizmom trajno obeleženog doba.